

* * *

J.G. Williams, *Girardians. The Colloquium on Violence and Religion, 1990–2010*, Wien–Zürich–Berlin–Münster 2012, ss. 324

Przed 18 laty wydano pierwszy tom serii Beiträge zur Mimetischen Theorie (BMT, „Przyczynki do teorii mimetycznej”), pt. *Vom Fluch und Segen des Sündenböcke. Raymond Schwager zum 60. Geburtstag*, red. J. Niewiadomski, W. Palaver (Thaur 1995), który poświęcono – co zostało zasygnalizowane w tytule – R. Schwagerowi. Odniesienie do postaci tego szwajcarskiego teologa można znaleźć w tomie 32 serii BMT, którego autorem jest J.G. Williams (1936–), emerytowany profesor Syracuse University (USA). Jest on znany jako popularyzator myśli R. Girarda (1922–) w krajach anglojęzycznych. Obok tłumaczeń jego dzieł na uwagę zasługuje zredagowana przez Williamsa antologia *The Girard Reader* (New York 1996).

Williams należy do grona uczonych, którzy zaangażowani byli w powstanie Colloquium on Violence and Religion (COV&R, „Kolokwium nt. Przemocy i Religii”), które w zamyśle założycieli miało stać się międzynarodową platformą wymiany myśli badaczy zainspirowanych wypracowaną przez Girarda teorią mimetyczną. Dziejom COV&R poświęcone zostało opracowanie Williamsa pt. *Girardians. The Colloquium on Violence and Religion, 1990–2010* („Girardyści. Kolokwium nt. Przemocy i Religii, 1990–2010”). Podzielono je na sześć rozdziałów poprzedzonych „Podziękowaniami” (*Acknowledgments*, s. VII) i „Przedmową” (*Preface*, s. IX–XII). Rozdział pierwszy zatytułowany został *In the Beginning* („Na początku”, s. 1–31); drugi – *Early Development of COV&R, 1990–1993* („Wczesny rozwój COV&R, 1990–1993”, s. 33–75); trzeci – *International Meetings and Growth of Membership* („Międzynarodowe spotkania i wzrost liczby członków, 1994–1998”, s. 77–118); czwarty – *Stability and Transition, 1999–2006* („Stabilność i przejście, 1996–2006”, s. 119–179); piąty – *New Outreach and Possibilities, 2007–2010* („Nowe obszary i możliwości, 2007–2010”, s. 181–237); szósty – *Diversity in Community. Concluding Perspective* („Różnorodność we wspólnocie. Podsumowanie”, s. 239–247). Książkę zamykają: trzyczęściowy „Aneks” (*Appendix*, s. 249–275), „Przypisy” (*Notes*, s. 277–302), „Bibliografia” (*Bibliography*, s. 303–313) i „Indeks osobowy” (*Index of Names*”, s. 315–322).

Zaprezentowany wyżej układ ma charakter chronologiczny, na co zwraca uwagę sam autor (s. X). Czytelnik oczekujący solidnego opracowania historycznego może się jednak rozczarować. Dostrzeże za to sporo odniesień do osobistych przeżyć autora. Już w pierwszym zdaniu „Przedmowy” Williams wskazuje, że jego celem jest danie świadectwa o tym, czego sam jest częścią, przede wszystkim zaś uhonorowanie osoby Girarda, z którego powolnym schodzeniem z „życiowej sceny” należy się pogodzić. Williams jest przekonany, że będzie ono dla współczesnych i przyszłych pokoleń inspirującym źródłem faktów (s. IX–X).

Obok prezentacji (gł. w rozdz. I) wypracowanej przez Girarda teorii mimetycznej Williams odnosi się do najważniejszych jej popularyzatorów. Pod koniec każdego rozdziału prezentuje dwie–cztery krótkie biografie (łącznie 16) zasłużonych na tym polu osób. Ujawnia się przy tej okazji niesystematyczność Williamsa. Można odnieść wrażenie, że w biografiach zawarł znane sobie informacje bez jednoczesnego wysiłku sięgnięcia po dalsze, np. takie jak rok urodzenia itp.

Osobistością, która w znaczący sposób wpłynęła na Girarda, był Schwager (1935–2004). W dniu 18 kwietnia 1974 r. napisał do Girarda list. Wówczas była już opublikowana jego recenzja książki Girarda *La violence et le sacré* (Paris 1972; wyd. pol. *Sacrum i przemoc*, Poznań 1993–1994)¹. Obaj spotkali się latem 1975 r. w Awinionie. Girardowi imponowało, że teolog nie tylko interesuje się jego ideami, lecz je rozumie i podziela. Zbieżność poglądów znalazła odbicie w wydanych przez obu dziełach: Girarda *Des choses cachées depuis la fondation du monde* (Paris 1978)² i Schwagera *Brauchen wir einen Sündenbock? Gewalt und Erlösung in den biblischen Schriften* (München 1978). Relacja Girarda i Schwagera naznaczona była serdecznością – w listach zwracali się do siebie per *cher ami* – „drogi przyjacielu” (s. 40–41).

Między Girardem i Schwagerem ujawniała się pewna asymetria. Schwager czytał publikacje Girarda wydane w języku francuskim. Girard nie mógł się „odpłacić” – nie znał niemieckiego. Pozostała więc obu korespondencja i osobiste spotkania. Williams stwierdził, że pod koniec lat siedemdziesiątych Schwager był głównym partnerem dyskusji z Girardem – obaj stanowili duchową i intelektualną jedność (s. 45). Williams nie zdawał sobie sprawy z roli Schwagera, dzięki któremu Uniwersytet Innsbrucki stał się miejscem popularyzacji myśli girardowskiej. Do prominentnych uczniów Schwagera należą: (Polak) ks. prof. J. Niewiadomski³ i prof. W. Palaver.

COV&R powołano do istnienia wiosną 1990 r. Nie dokonano się to w określonym momencie, lecz był to rozciągnięty chronologicznie proces. W Stanfordzie w czasie wykładów Girarda nt. twórczości W. Szekspira Williams poprosił o dodatkowe spotkania w celu pogłębionej dyskusji. Zaproponowano, że będą się one odbywały co dwa tygodnie. Kontynuowano je do chwili pisania książki (s. 26). Przy okazji ww. spotkań zainicjowano COV&R. Początkowo planowano nazwę *Colloquium on Violence and Religion and Society* (s. 29).

Obok spotkań czynnikiem integrującym środowisko girardystów jest biuletyn („The Bulletin of the Colloquium on Violence & Religion”), którego pierwszy numer ukazał się we wrześniu 1991 r. Redaktorem został Palaver (s. 53). Biuletyn stanowi rodzaj informatora nt. wydarzeń dotyczących teorii mimetycznej, w tym opublikowanych dzieł. Teksty o charakterze naukowym zamieszczane są od 1994 r. w roczniku „Contagion. Journal of Violence, Mimesis, and Culture”. Pierwszy numer ofiarowano Girardowi na

¹ R. Schwager, *Gewalt und Opfer*, „Orientierung”, 1974, z. 4, s. 41–44.

² Fragmenty w języku polskim: R. Girard, *Rzeczy ukryte od założenia świata*, „Literatura na Świecie”, 1983, nr 12, s. 74–182.

³ Cf. A. Romejko, Ks. prof. Józef Niewiadomski – współtwórca teologii dramatycznej na uniwersytecie w Innsbrucku, „Rocznik Polonii”, 2005, nr 1; artykuł jest dostępny na stronie: http://www.romejko.edu.pl/content/pdf/05_romejko_niewiadomski.pdf

jego 70 urodziny, które obchodził rok wcześniej. Redaktorem naczelnym periodyku została J. Arias (s. 91). Nazwa rocznika, którą w języku polskim można oddać jako „zaraza”, nawiązuje do łatwości zainfekowania się opartym na mimetyzmie myśleniem i zachowaniem.

W trzecim, czwartym i piątym rozdziale Williams przywołuje różnego rodzaju spotkania, w tym coroczne konferencje organizowane w ramach COV&R. Obok kwestii teoretycznych podejmowano się także interpretowania za pomocą teorii mimetycznej ujawniających się we współczesnym świecie problemów. Np. w czasie konferencji w Stanfordzie w 1996 r. pt. *Ethnic Conflict in International Perspective* odniesiono się do wojny w Jugosławii (s. 97–98). Przywołując ataki terrorystyczne z dnia 11 września 2001 r., Williams wskazuje, że w czasie konferencji chętnie analizowano relacje pomiędzy dzy religiami – gł. chrześcijaństwem i islamem (s. 123–128, 135).

Ważnym wydarzeniem w życiu Girarda było przyjęcie go w 2005 r. do grona członków Akademii Francuskiej (s. 153–154). Oficjalne uznanie w ojczyźnie zbiegło się z powstaniem pierwszej francuskiej organizacji zajmującej się teorią mimetyczną – Association Recherches Mimétiques (Stowarzyszenie Badań Mimetycznych). Ciekawostką jest fakt, że w ramach prowadzonych przez członków stowarzyszenia badań kwestie religijne odgrywają drugorzędą rolę. Wychodzi to na przeciw „francuskiemu dogmatowi” o laickości (s. 161–162).

Williams przywołuje inne inicjatywy, w których biorą udział badacze zainspirowani teorią mimetyczną. W 2007 r. w Innsbrucku uformowano platformę World Order – Religion – Violence (Porządek światowy – Religia – Przemoc), w ramach której obecni są reprezentujący lokalnie środowisko akademickie teolodzy, historycy, literaturoznawcy, filozofowie, socjologowie i politolodzy (s. 137).

Znacznie wcześniej niż COV&R – w 1981 r. – zawiązała się w Holandii grupa uczonych zainteresowanych teorią mimetyczną. Zinstytucjonalizowaną formę otrzymała dopiero w październiku 2009 r. Pomocą okazało się wsparcie finansowe ze strony Imitatio, dzięki któremu grupa została uznana przez czynniki państwowe jako Stichting Girard Studiekring (Fundacja Krąg Studiów Girardowskich) (s. 181, 184). Imitatio to instytucja założona w 2007 r. przez R. Hamertona-Kelly’ego, Girarda i P. Thiela. Jej celem jest popularyzacja teorii mimetycznej w różnych dziedzinach nauk humanistycznych. Thiel jest głównym sponsorem Imitatio. Współtworzył serwis płatniczy PayPal, zasiada w radzie nadzorczej Facebooka. Dzięki wsparciu Imitatio wydaje się w USA (analogicznie do BMT w Europie) „Studies in Violence, Mimesis, and Culture Series” (Seria: Studia nad Przemocą, Mimesis i Kulturą). Ze wsparcia Imitatio korzystano m.in. przy publikacji recenzowanego opracowania Williamsa (s. 191–192).

Innym dziełem, które wspiera finansowo propagowanie myśli Girarda, jest Raven Foundation. Jako nazwę i symbol fundacji przyjęto kruka – ptaka, który w nieuzasadniony sposób w mitach i legendach prezentowany jest jako czyniący ludziom krzywdę (s. 194).

Omawiając ostatnią książkę Girarda pt. *Battling to the End. Conversations with Benoît Chantre* (East Lansing 2010)⁴, Williams zwraca uwagę na proces zmian w jego

---

⁴ Oryg. franc.: *Achever Clausewitz*, Paris 2007.

poglądach, który dokonał się mniej więcej w ostatniej dekadzie (*in the last decade or so*). Girard był początkowo przekonany, że jest możliwe oddzielnie „czystego chrześcijaństwa” (*essentials Christianity*) od „historycznego chrześcijaństwa” (*historical Christianity*). Pierwsze pojmuje jako wolne od mechanizmu kozła ofiarnego, w drugim – choć zakamuflowany – działa on aktywnie. Williams przywołuje (nieodkładnie) cytat z ww. książki (s. 209). Faktycznie zmiana pozycji u Girarda zaczęła się dokonywać wcześniej. Można proces ten dostrzec np. w artykule Girarda opublikowanym w pierwszym tomie serii BMT z 1995 r. Należy przypuszczać, że ze względu na niedostateczną znajomość niemieckiego Williams nie był w stanie śledzić dyskusji na tym obszarze językowym.

Książkę kończy błogosławieństwo, które autor kieruje do czytelnika: „Niech Bóg Pokoju błogosławi Kolokwium nt. Religii i Przemocy oraz ciebie, drogi czytelniku, i niech jego oblicze jaśnieje nad tobą, niech będzie ci łaskawy i obdarzy cię pokojem! Amen” (s. 247).

W książce zamieszczono trzy aneksy. W pierwszym z nich, pt. *A Brief Statement about Scientific Research and the Mimetic Theory*, Williams zawarł swoje oświadczenie nt. przydatności teorii mimetycznej w różnych dziedzinach nauki (s. 249–251). Przywołał naukowców, którzy pozytywnie odnoszą się do teorii mimetycznej. Zawarte w oświadczeniu informacje powinny znaleźć się na początku książki. Nie jest ono dokumentem, nie ma więc uzasadnienia, aby publikować je w aneksie.

Wartościowe są dwa kolejne aneksy. Przywołano oryginalne (1991) i obecnie (1993) obowiązujące konstytucje regulujące funkcjonowanie COV&R (s. 253–261). W pierwszej wersji pojawia się dwukrotnie odniesienie do osoby Girarda. Mowa jest o badaniu, krytycznym ocenianiu i popularyzowaniu teoretycznego modelu Girarda. Zwraca się uwagę na znaczenie myśli Girarda w procesie odnowy studiów nad religią i teologią. W wersji z 1993 r. odniesiono się do badania, krytycznego oceniania i rozwijania modelu mimetycznego oraz do jego znaczenia w studiach nad religią (s. 253 i 257).

W ramach ostatniego aneksu zamieszczono listę osób pełniących ważne funkcje w ramach COV&R w latach 1991–2010 (s. 263–275). Szkoda, że autor nie pokusił się o wymienienie wszystkich członków COV&R. Z jednej strony miałyby to wyraźny walor kronikarski, z drugiej zaś – w sytuacji, gdy takiej informacji nie zamieszcza się na stronie internetowej kolokwium, mogłoby to stanowić sprzyjającą okazję do nawiązania współpracy między zainteresowanymi badaniem i popularyzowaniem myśli Girarda.

Książka Williamsa wydana w dwudziestą rocznicę powołania do istnienia COV&R jest cenną inicjatywą. Autor był predysponowany do jej przygotowania ze względu na fakt uczestniczenia w działaniach związanych z powstaniem i funkcjonowaniem kolokwium. Nieuzasadnione jest nadmierne skupianie się na własnych, nie tylko subiektywnych, lecz i drugorzędnych doświadczeniach. Zabrakło autorowi „historycznego zacięcia”. Pomimo tego można mieć nadzieję, że opracowanie Williamsa zostanie z zainteresowaniem przyjęte przez czytelników.

Adam Romejko